

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Методичні вказівки
з планами семінарських занять
з дисципліни «Історія української культури в європейському контексті»
для студентів усіх спеціальностей денної форми навчання

2025

Методичні вказівки з планами семінарських занять з дисципліни «Історія української культури в європейському контексті» для студентів усіх спеціальностей денної форми навчання / Укл.: М.В. Дедков, Г.І. Шаповалов, І.М. Спудка та ін. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2025. 35 с.

Укладачі: М.В. Дедков, професор, канд. іст. наук;
Г.І. Шаповалов, професор, д-р іст. наук;
І.М. Спудка, доцент канд. іст. наук;
Т.В. Васильчук, доцент, канд. іст. наук;
Б.А. Бровко, доцент, канд. іст. наук;
Л.В. Турчина, доцент, канд. іст. наук;
В.М. Чоп, доцент, канд. іст. наук;
О.А. Чумаченко, доцент, канд. іст. наук;
Г.А. Сигида, ст. викладач;
Д.І. Мозуленко, ст. викладач.

Рецензент: Г. М. Васильчук, д-р іст. наук, професор, кафедри джерелознавчих студій та суспільних комунікацій Запорізького національного університету

Відповідальний за випуск: М.В. Дедков, професор, канд. іст. наук.

Затверджено на засіданні кафедри українознавства та загальної мовної підготовки, протокол № 6 від 11.02.2025 р.

Затверджено на засіданні Науково-методичної комісії Гуманітарного факультету протокол № 5 від 28.02.2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Графік навчального процесу з дисципліни «Історія української культури в європейському контексті»	5
Семінар №1. Прадавні культури в українських землях та цивілізації Давнього світу.	6
Семінар №2. Культура європейського Середньовіччя	10
Семінар №3. Культура доби Відродження	14
Семінар №4. Культура бароко (другої половини XVII – XVIIIст.)	18
Семінар №5. Культура к. XVIII - XIX ст.	22
Семінар №6. Українська культура на зламі к. XIX–XX ст. у контексті європейської культури	26
Семінар №7. Сучасні культурні практики в Україні	31

ВСТУП

Реформування освіти передбачає гуманітаризацію навчального процесу на основі поглибленого вивчення культурного надбання людства. Одне з головних завдань гуманітаризації – подолання диспропорції в співвідношенні професійної та гуманітарної підготовки спеціалістів. Вивчення суспільства через культурологічні процеси особливо важливе сьогодні, адже сприйняття його лише через економічні та політичні процеси збіднює людство. Практицизм, технократія знеособлюють індивідуальність, негативно позначаються на ній, помітно знижуючи рівень культури народів. Культурологічна база уможливить розуміння важливості та значущості таких феноменів суспільної свідомості, як мистецтво, література, філософія, а також найвищого уособлення природи - людини. Аналіз духовних цінностей, їх проєкція на процеси сьогодення допоможуть визначити рівень розвитку, стан суспільства в конкретний історичний період, оцінити його з морально-якісного боку.

Вивчення курсу «Історія української культури в європейському контексті» допомагає комплексно осмислити мистецькі напрямки, творчий доробок провідних письменників, художників, композиторів, драматургів, кіномитців, декларовані в їхніх творах гуманістичні засади, реалізувати ці набутки в життєвій і виробничій практиці. Набуті у ході курсу знання мають спрямувати молодь на особистісну культуротворчу орієнтацію в сучасному світі, сприяти осмисленню сукупності культурних досягнень людства, взаєморозумінню та продуктивній співпраці з народами, що мають як схожі, так і відмінні риси в культурі, веденню кваліфікованого діалогу з партнерами іншої культурної домінанти.

Методичні вказівки з «Історії української культури в європейському контексті» мають надати допомогу студентам у підготовці до семінарських занять з цієї дисципліни.

Графік навчального процесу з дисципліни «Історія української культури в європейському контексті»

	Теми лекцій	Теми семінарів
1.	Давні культури на території України та в світі.	
2.		Прадавні культури в українських землях та цивілізації Давнього світу
3.	Українська культура у контексті європейського Середньовіччя	
4.		Культура європейського Середньовіччя
5.	Культура Ренесансу	
6.		Культура доби Відродження
7.	Соціально-культурний динамізм нового часу. Культура в умовах Реформації та Просвітництва	
8.		Культура бароко (другої половини XVII – XVIII ст.)
9.	Європейська культура кінця XVIII - XIX ст.: духовні пошуки	
10.		Культура к. XVIII - XIX ст.
11.	Проблеми гуманізму на зламі століть (кінець XIX – XX ст.)	
12.		Українська культура на зламі к. XIX–XX ст. у контексті європейської культури
13.	Постмодерністська модель культури у світовій та українській інтерпретаціях	
		Сучасні культурні практики в Україні

Семінар №1. Прадавні культури в українських землях та цивілізації Давнього світу

План

1. Культура первісної доби на території України.
2. Найдавніші археологічні культури в межириччі Дніпра та Дністра. Трипільська культура.
3. Цивілізації Стародавнього Сходу, Греції та Риму.
4. Слов'янські старожитності (культура та побут).

Теми рефератів:

1. Кам'яна Могила – унікальна пам'ятка давньої культури.
2. «Сім чудес світу»: коротка характеристика.
3. Трипільська культура та її таємниці.
4. Культура грецьких колоній Північного Причорномор'я (Ольвія, Херсонес, Пантікапей).
5. Давньослов'янська міфологія.

Література:

1. Відейко М. Ю. Шляхами історії. Подорожі до трипільського світу. Львів: Бона, 2023. 295 с.
2. Греченко В.А., Чорний І.В., Кушнерук В.А., Рижко В.А. Історія світової та української культури: Підруч. для вищ. закл. освіти. Київ: Літера, 2020. 464 с.
3. Історія світової культури/ Під заг. ред. М.В. Дедкова. Запоріжжя: Дике Поле, 2009. 376с.
4. Павлова О.Ю. Історія української культури. Посібник. Київ: ЦУЛ, 2019. 368 с.
5. Трипільська культура. Спогади про золотий вік / Н. Б. Бурдо, М. Ю. Відейко. Харків: Фоліо, 2008. 413 с.

1. Відповідь на перше питання слід розпочати з пояснення таких понять як «археологія» й «археологічна культура». Саме археологами на території України виявлено й досліджено низку стоянок кам'яного і бронзового віків. Назвіть найвідоміші археологічні пам'ятки. Розкажіть про Мізинську стоянку, Кам'яну Могили, Межириччя, Королеве. Що Ви знаєте про духовний і матеріальний світ первісних людей? Доведіть, що матеріальна культура в цю добу переважає. Прослідкуйте розвиток знарядь праці у неандертальців і кроманьйонців, зміни типів їхнього житла. Знайдіть відомості про життя первісних людей на теренах Європи. Спробуйте виявити спільне і особливе.

Розкажіть про появу і розвиток початків духовної культури у період пізнього палеоліту. Які знахідки археологів свідчать про появу музики, мистецтва, зародження перших релігійних вірувань? У процесі еволюції первісного суспільства виникли і розвивалися різні форми вірувань.

Охарактеризуйте основні: культ предків, магію, анімізм, фетишизм, тотемізм. Чи спостерігаються в сучасному житті відбитки цих вірувань? Наведіть приклади. Про що свідчать повсюдні знахідки «палеолітичних Венер»?

Розкрийте характерні риси первісної культури: синкретизм, універсальність, безписемність, міфологічний світогляд як духовну основу первісної доби. Яке значення має первісна культура для формування наступних культурних епох? Зробіть висновок про особливості первісної доби на території України і наявність багатьох спільних рис з давніми культурами інших європейських територій.

2. Для розкриття другого питання студентам необхідно згадати відомості з історії України про період під назвою енеоліт (IV – III тис. до н. е.) та назвати його характерні ознаки. Найдавнішою і найвизначнішою культурою в межах річки Дніпра та Дністра вважається трипільська культура. Ця умовна назва походить від с. Трипілля під Києвом, де 1893 р. видатний київський археолог Вікентій Хвойка уперше виявив рештки культури, яка проіснувала з другої половини IV до кінця III тис. до н. е. на величезному масиві розселення в межах річки Дніпра й Дністра, сягаючи на півдні причорноморських степів, а на півночі – волинського і київського Полісся та пониззя р. Десни. За своїми типологічними ознаками і географічно-просторовим тяжінням трипільська культура була споріднена з тогочасними пам'ятками Дунайського басейну, Балканського півострова, острівного Східного Середземномор'я та Малої Азії, що дає підставу зараховувати її до циклу культур, які лягли в основу європейської середземноморської цивілізації. Спробуйте виявити спільні риси.

За типом господарювання трипільці належали до хліборобсько-скотарських племен з переважанням землеробства, на що вказує широко зафіксований серед них культ богині плодючості – “Великої Матері” (антропоморфні зображення Великої Матері знаходять при розкопках мало не кожного трипільського поселення). Доказом розвинутої соціалізації є оселення племені, яке контролювало певну територію, у “протомістах” – обнесених ровами населених пунктах, де чисельність мешканців могла сягати кількох тисяч. Назвіть такі поселення і розкажіть, як їх досліджували. Слід відзначити найбільш яскраву рису культури – різноманітну за формами і призначенням, розмальовану геометричним орнаментом ліпну кераміку. Коментуючи ілюстрації керамічних виробів трипільців, важливо виокремити мотиви орнаментів, їх можливе тлумачення. У висновках необхідно проаналізувати причини зникнення трипільської культури та її відбитки у наступних культурах.

3. Третє питання величезне за змістом, тому доцільно розбити його на три частини й розпочати з визначення «цивілізації». Самостійно знайти ознаки цивілізації, що відрізняють її від попередніх культур. Можливі два підходи

для розкриття змісту завдання: перший – розповісти про культурні досягнення країн Давнього Сходу, Давньої Греції та Давнього Риму; другий – обрати окремі сфери культури (писемність, релігія, мистецтво тощо) й проаналізувати той культурний доробок, який внесла кожна з зазначених цивілізацій. Звернути особливу увагу на появу письма, його форми й вплив на рівень культури суспільства. Далі слід відзначити місце, яке посідала релігійна ідеологія у стародавніх суспільствах, її визначальний вплив на розвиток літератури, архітектури, мистецтва. Окремо зупинитися на досягненнях, відомих як «сім чудес світу». Реферативне повідомлення про них буде найбільш прийнятною формою відповіді. Охарактеризувати спільні риси у цивілізаціях Давнього Сходу, виявити специфіку й пояснити її. Далі слід відзначити ті досягнення античної культури (надав пояснення цьому терміну), які заклали підвалини сучасної європейської культури, як то давньогрецькі міфи, література, театр, філософія та давньоримська державність й архітектура.

Необхідно розглянути приклади впливу античної культури на населення українських земель. Для цього доцільно пояснити термін «еллінізм» й звернутися до часів грецької колонізації Північного Причорномор'я (сер. VII – V ст. до н.е.). Розповісти про грецькі поселення – поліси, їхні стосунки з місцевим населенням, культурні взаємопроникнення й взаємовпливи. Віднайти приклади римського перебування на наших територіях (сер. I ст. до н.е. – IV ст.) не стільки воєнно-політичного характеру скільки культурного. Зробити висновки щодо співіснування «цивілізованого» й «варварського» світів на теренах України.

4. Логічним містком переходу до розкриття четвертого питання може бути згадка про те, що перші письмові свідчення про слов'ян, венедів або венетів, ми отримали саме від римських авторів Плінія Старшого, Тацита й Птолемея. Доцільно згадати період Великого переселення народів (IV – VI ст.), під час якого власне й виокремлюється потужна слов'янська течія (V ст.), що з часом розгалужується на три потоки, серед яких східнослов'янська група, до якої власне й належать праукраїнці. Тут слід навести спільні риси слов'янської спільноти раннього середньовіччя: тип ведення господарства, ремесла, поселення, тип житла й кераміки. Важливе місце в системі культури будь-якої етноісторичної спільноти має набір посуду, який втілює в собі етнічні особливості, естетичні смаки людей, рівень культурного розвитку. Посуд відбиває традиційність культур, пов'язується з цілою системою звичаїв. Тому треба навести приклади регіональних особливостей керамічного посуду.

Сучасна наука має небагато даних щодо характеристики одягу східних слов'ян, оскільки панував обряд спалення небіжчиків. Можна припустити, що основні риси костюма були близькі до селянського одягу доби Київської Русі,

для реконструкції якого збереглися металеві деталі (фібули, пряжки, бляшки) та фрески. Люди на них зображені в сорочках з вишитими пазухами, довгими рукавами, в гостроносих постолах. На думку етнографів, такі елементи традиційного одягу, як тунікоподібна сорочка, одяг типу плаhti, набірні пояси, прості ювелірні прикраси, постолы, сягають ще більш віддалених часів. Одяг такого типу був поширений і серед інших народів Європи. Доцільно використати ілюстративний матеріал у супроводі порівняльної характеристики.

Крім побутової матеріальної культури слід відзначити світогляд та вірування наших предків. У східнослов'янській релігії яскраво відображені дві риси, найбільш характерні для землеробських племен раннього середньовіччя: обожнювання сил природи в різноманітних формах і культ роду. Ранньою дохристиянською релігією у праукраїнців був язичницький політеїзм, або багатобожжя, що являв собою нашарування різних вірувань дослов'янських епох. Східні слов'яни уявно населяли природу численними фантастичними божествами — русалками, берегинями, лісовиками, водяниками та ін. Слід прослідкувати як у язичницьких віруваннях своєрідно поєднувалися народна фантазія та знання людини про світ, віковий досвід поколінь, що проявився у правилах етики, естетики, моралі. Студентам необхідно назвати давньослов'янський пантеон з коментарями про функції богів, що відводилися їм у земному житті. Особливо слід відзначити шанованого Дажбога, Хорса чи Ярила. Різні імена бога Сонця. Це зумовлено тим, що сонце було життєдайною силою всього живого на Землі. Це безумовно поєднує слов'янський політеїзм з подібними релігійними системами інших народів Європи і світу загалом. Доцільно згадати назви бога Сонця у інших релігійних пантеонах. Розповідь про слов'янське багатобожжя слід доповнити відомостями про залишки давніх вірувань у житті сучасних українців, у звичаях, традиціях. Висновки повинні містити у собі факти, що підтверджують культурну єдність українських земель з загальноєвропейським культурним контекстом давніх часів.

Тестові завдання до семінару №1:

1. Як називаються елементи культури, які мають найбільшу значущість в сфері життєдіяльності людини, її інтересів, потреб, соціальних відносин?

- а) культурні досягнення;
- б) культурні феномени;
- в) культурні цінності;
- г) культурні потреби.

2. Як називається одне з первісних релігійних вірувань, пов'язане з вірою в існування надприродних істот (душі і духів)?

- а) тотемізм;
- б) анімізм;

в) магія;

г) землеробський культ.

3. В яку епоху розвивалась на території України трипільська культура?

а) палеоліт;

б) мезоліт;

в) неоліт;

г) енеоліт.

4. Який вид писемності характерний для культури античних цивілізацій?

а) ієрогліфічне письмо;

б) піктографічне письмо;

в) алфавітне письмо;

г) клинопис.

5. Слов'янське божество, що відповідало за сферу музики, мистецтва, магічний світ духів й багатства:

а) Перун;

б) Велес;

в) Симаргл;

г) Хорс.

Семинар № 2. Культура європейського Середньовіччя

План

1. Середньовічна культура Західної Європи:

а) розвиток освіти, науки та літератури;

б) романський і готичний стилі в архітектурі та образотворчому мистецтві.

2. Українська культура княжої доби (архітектура, образотворче мистецтво, наукові знання).

3. Спадкоємність культурних традицій Галицько-Волинської Русі (особливості містобудування, архітектури та образотворчого мистецтва).

Теми рефератів:

1. Католицька та православна конфесії християнства: спільне та особливе.

2. Освіта в епоху Київської Русі та Галицько-Волинської держави.

3. Собор Святої Софії у Києві: перлина середньовічного зодчества.

4. Київська Русь в описах європейських середньовічних мандрівників.

5. Давньокіївські та галицько-волинські літописи та їх творці.

Література:

1. Білоцерківський В.Я., Шейко В.М. Історія української культури. Навч. посіб. Київ: Знання, 2019. 456 с.

2. Відейко М. Україна: від Русі до святої Русі. Київ : КРІОН, 2011. 240 с.

3. Історія світової культури / Під заг. ред. М.В. Дедкова. – Запоріжжя, 2009. – С.87 – 245.

4. Українська культура : підручник / [В. О. Лозовой (керівник авт. кол.), Харків : Право, 2021. 400 с. Режим доступу https://pravoizdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4600&download_id=1519

5. Українська культура: цивілізаційний вимір/ Я.С. Калакура, О.О. Рафальський, М.Ф. Юрій. Київ: ПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. 496 с.

1. Розгляд зазначеного питання необхідно розпочати з історичних умов розвитку культури європейського середньовіччя, оскільки в цей період європейська культура розвивалася в надзвичайно складних умовах релігійної боротьби, варварських нашеств та постійних феодалних воєн. Студент повинен розуміти всю глибину культурного занепаду субконтиненту у порівнянні з культурою античних часів періоду I-II ст. н.е. Необхідно порівняти історичні умови, в яких відбувався розвиток західноєвропейської та давньоруської культури.

Розглядаючи розвиток освіти в Західній Європі, слід відзначити, що можливість здобути початкову освіту надавалась лише церковними школами, більш високий рівень навчання надавали монастирські. Лише невелика частина забезпеченої молоді могла здобути освіту у європейських університетах, які за своїм устроєм та базовими предметами кардинально відрізнялися від сучасних. Як саме? Назвіть прізвища великих середньовічних учених, письменників, богословів, правників та освітян. Охарактеризуйте їх досягнення та життєвий шлях. В чому була головна особливість середньовічної західної літератури, зокрема лицарського роману?

Незважаючи на той факт, що більша частина західноєвропейських земель знаходилася спочатку у складі Франкської та Візантійської імперій, середньовіччя стало часом формування окремих європейських культур, відбувався постійний процес боротьби національних культур проти клерикального панування папства. Наслідком цього процесу стала поява на культурній арені Європи різноманітних стилів архітектури та образотворчого мистецтва, зокрема романського та готичного. Студент повинен розуміти різницю головних мистецьких стилів Західної Європи того часу. Паралельно цьому головним питанням культурного життя доби було створення національних європейських літературних мов та літератур. На закінчення варто згадати про впливи на розвиток західноєвропейської культури, передової для того часу культури арабського світу. Слід розповісти про культурні запозичення з арабської культури, зокрема побутової, зроблені під час епохи хрестових походів.

2. На початку відповіді студент повинен зробити спробу порівняльної характеристики язичницької та християнської культур княжої доби. Якими були їх основні характеристики? Як сусідили та взаємодіяли ці культури? Чим закінчилася доба їх протистояння в X-XIII ст.? В чому полягає ситуація двовір'я X-XIII ст.?

Чи можна стверджувати що перехід українських земель під владу князів-християн позитивно позначився на розвитку давньоруської культури давши поштовх розвитку національної архітектури, освіти, літератури та образотворчого мистецтва? Визначте особливості християнізації українських земель в історичній перспективі. Чи позначився вплив християнської давньоруської держави на народну культуру України, її фольклор, звичаї та обряди?

Розглядаючи розвиток освіти на українських землях, слід відзначити, що можливість здобути початкову освіту мали навіть жінки, а рівень грамотності через розповсюдження берестяних грамот був досить високий. Невелика частина русинів здобувала освіту у спеціальних школах при соборах найбільших міст. Особливе місце в доповіді повинна займати розповідь про культурні запозичення з Візантії та їх приживлення на національний давньоруський ґрунт. Зверніть увагу на стан розвитку основних видів мистецтва (фрески, мозаїки, іконопису, книжкової мініатюри), а також архітектури та декоративно-прикладного (ювелірного) мистецтва. Адже архітектура XI - середини XIII ст. базувалась на кращих традиціях візантійської культури. Також студентів слід визначити найбільш характерні риси архітектури та образотворчого мистецтва давньокиївського періоду.

На закінчення доповіді студент має назвати найвидатніших давньоруських вчених, богословів, іконописців, поетів, князів-меценатів та охарактеризувати їх соціально-політичне життя і соціальний статус, розповісти про їх найбільші досягнення.

3. Студенту на початку доповіді слід розуміти, що культура Галицько-Волинської держави була органічним продовженням розвитку давньоруської культури з певним регіональним колоритом. Але на відміну від значних візантійських впливів X-XII ст. тут приходять впливи західноєвропейської культури періоду розвинутого феодалізму. Ці культурні впливи позначилися на подальших традиціях міського побуту (поява пива, бруківки, анклавів іноземців тощо) та самоврядування, більш значного поширення традиції кам'яного будівництва, зокрема типу західноєвропейських замків, західноєвропейської медицини, зброї (арбалетів) тощо. Зупинитися можна на згадці про проведення лицарських турнірів (ігор) представниками династії Романовичів.

В дуже складних зовнішньополітичних умовах XIII-XIV ст. очільникам «Королівства Руського» вдалося утримати високий рівень розвитку середньовічної культури й не дати державі скотитися у прірву варварства та деградації, продовжити традицію шкільної освіти, культового образотворчого мистецтва, літописання, великого архітектурного будівництва, налагодити й продовжити культурний обмін з іншими регіонами Європи.

Студент повинен знати найкращі пам'ятки оборонної (Крем'янець, Данилів) та культової архітектури Галицько-Волинської держави. Зокрема, Успенський собор у Галичі, церква Іоанна Златоуста у Холмі тощо. Варто згадати про недавно проведені польськими археологами археологічні розкопки палацу Данила Галицького. Обов'язково треба розповісти про пам'ятки книжної культури галицької доби, зокрема Добрилове Євангеліє 1164 р. та Галицько-Волинський літопис. В кінці семінару варто підвести доповідь до загального висновку, що Галицько-Волинська держава та її культура — важливий етап в історії української культури. Вона зберегла, примножила і передала наступним поколінням державницьку, культурну і духовну спадщину Київської Русі.

Тестові завдання до семінару №2:

- 1. Який європейський університет відкрився першим?**
  - а) Сорбонна;
  - б) Оксфорд;
  - в) Краківський;
  - г) Болонський.
- 2. Хто вважається першим українським іконописцем?:**
  - а) Алімпій;
  - б) Антоній;
  - в) Феодосій;
  - г) Нестор.
- 3. Хто був верховним божеством давньослов'янського пантеону?**
  - а) Дажбог;
  - б) Перун;
  - в) Ярило;
  - г) Велес.
- 4. Якому святому був призначений храм Святої Софії в Києві?**
  - а) Миколі Чудотворцю;
  - б) Георгію Переможцю;
  - в) Пресвятій Богородиці;
  - г) Святому Михайлу.
- 5. У супроводі якого інструмента виконувалися давньоруські старини (билини)?**
  - а) барабана;

- б) бандури;
- в) гуслів;
- г) кобзи.

Семінар №3. Культура доби Відродження

План

1. Ренесанс в європейській культурі:
  - а) творчі здобутки італійського Ренесансу, його видатні представники;
  - б) специфіка Північного Відродження.
2. Своєрідність формування українського Ренесансу:
  - а) особливості культурної еволюції України у складі Великого князівства Литовського;
  - б) культура в обороні “церкви та нації руської” (релігійна ситуація, полемічна література).

Теми рефератів:

1. Література епохи Відродження (Данте Аліг'єрі, Ф. Петрарка, Дж. Боккаччо).
2. «Титани» Високого Відродження (Леонардо да Вінчі, Рафаель Санті, Мікеланджело Буанаротті).
3. Православні братства другої половини XVI ст. – осередки захисту української православної культури.
4. Початки книгодрукування в Україні XV - XVI ст. Іван Федоров.
5. Напрямки здобуття освіти для українців XIV - XVI ст. Острозька Академія.

Література:

1. Історія світової культури / Під заг. ред. М.В. Дєдкова. – Запоріжжя, 2009. – 376 с.
2. Греченко В.А., Чорний І.В., Кушнерук В.А., Рижко В.А. Історія світової та української культури: Підруч. для вищ. закл. освіти. Київ: Літера, 2020. 464 с.
3. Кордон М. Українська та зарубіжна культура. 3-тє видання. Підручник. Вид-во ЦУЛ, 2019. 584 с.
4. Українська культура : підручник / [В. О. Лозовой (керівник авт. кол.), Харків : Право, 2021. 400 с. Режим доступу https://pravozidat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4600&download_id=1519
5. Хома І. Я. Історія української культури: навч. посібник. Друге видання, доповнене. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2020. 356 с.

1. Період XIV - XVI ст. є переломним в історичному та культурному розвитку європейської цивілізації. В цей час продовжується розвиток традицій середньовічної культури та одночасно розвивається нова епоха

культурного розвитку, яка відома під назвою Відродження (Ренесансу). Таке положення пояснюється початком поступового, різноманітного та складного переходу середньовічної Європи (аграрної, феодальної, патріархальної) на новий шабель розвитку, який остаточно з'явиться тільки у XIX ст., та буде називатися добою індустріальною, капіталістичною, модерновою. Період, який вивчається, тільки початок цього складного процесу, але саме він заклав різноманітні підвалини великого розквіту європейської культури.

а) При вивченні культури епохи Відродження треба з'ясувати соціально-економічні умови, що склалися спочатку в Італії, а потім і в Європі, у добу пізнього феодалізму. Необхідно також звернути увагу на те, що розумілося під самою назвою доби Відродження, вплив на неї античної культури. Ідеологічною основою епохи стали ідеї гуманізму, антропоцентризму, які досить сильно відрізнялися від традиційних середньовічних поглядів на людину, світський (нецерковний) характер культури Відродження, але культура Ренесансу була християнською за своїм змістом. Біблійні сюжети, поряд з сюжетами античної міфології, дуже популярні у творчості діячів Відродження.

Дайте характеристику основним етапам епохи Відродження: Італійське (Проторенесанс, Раннє, Високе, Пізнє) та Північне Відродження. Визначне прикметні риси літератури означеної доби (Данте Аліг'єрі, Ф. Петрарка, Дж. Боккаччо). Хто такі «Титани» Відродження?. Визначне внесок у культуру інших великих творців епохи (Мазаччо, Ботічеллі, Донателло, Брунелески, Джорджоне, Тиціан).

б) Доба Відродження викликала велике піднесення мистецтва не тільки в Італії, а й у ряді інших країн, розташованих на північ від неї. Відродження за межами Італії умовно називають Північним. Принципові зрушення в мистецтві, і насамперед, у живописі, коли художники почали виявляти поглиблений інтерес до людини і навколишнього світу, намітилися тут пізніше – тільки у XV ст. Художники, спираючись на традиції готичного мистецтва, довго не порушували старої системи відображення світу, а тільки відтворювали поодинокі життєві явища.

Охарактеризуйте творчість найбільш відомих представників Північного Відродження Німеччини (Дюрер, Лукас Кранах Старший, Ганс Гольбейн Молодший), Нідерландів (Губерт та Ян ван Ейкі, Пітер Брейгель Старший, Ієронім Босх, Еразм Роттердамський), Франції (Жан Фуке, Жан Клуе, Франсуа Рабле), Іспанії (Мігель Сервантес), Англії (Уїльям Шекспір).

В епоху Ренесансу зроблено цілий ряд великих наукових відкриттів, пов'язаних з розвитком торгівлі, мореплавства, будівництва, військової техніки. Проаналізуйте найважливіші з них.

Отже, творчість багатьох діячів культури Відродження є етапами розвитку світової культури та мають великий вплив на сьогодення. Імена та

творчі здобутки деяких творців Відродження є брендами сучасної масової культури («Джоконда» Леонардо да Вінчі, «Народження Венери» Ботічеллі, імена черепашок–ніндзя тощо).

2. Вплив культури Відродження на українську культуру цього часу не є визначним, оскільки не створив єдиної системи світоглядних і мистецьких уподобань, але деякі елементи чітко присутні. Головним завданням вітчизняної культури цієї доби полягали у захисті основ самобутності українського народу в умовах перебування під владою різних держав. Передусім це стосується напруженого періоду другої половини XVI ст., коли в українських землях під владою Речі Посполитої загострилася боротьба навколо православної церкви.

а) Для з'ясування суспільно-політичних та історичних обставин розвитку української культури треба загадати основні події української історії: загибель Галицько-Волинського князівства, розподіл українських територій між сусідніми країнами. Яку політику проводили литовські правителі в українських землях? Які наслідки для українських земель мало підписання Кревської унії?

Культурне піднесення середини XV ст. у Києві пов'язане з ім'ям київського князя Олелька Володимировича, що отримало назву «Олельковицький культурний ренесанс». Студентам необхідно визначити характерні риси ренесансної культури, притаманні для нього та рівень їх впливу на тогочасну українську культуру.

З кінця XV ст. починається різнобічний вплив Москви на українські землі, постійні московсько–литовські війни, приєднання частини українських земель до Москви. З цього ж часу починаються постійні грабіжницькі напади кримських татар, яких підтримувала Османська імперія. В силу різних причин йде поступове формування запорозького козацтва.

Охарактеризуйте освітню систему в Україні в XV–XVI ст. Які можливості відкривалися перед українськими студентами після закінчення монастирських шкіл? Назвіть відомих українців, які стали європейськими вченими та освітянами. Охарактеризуйте їх досягнення. Чи були в Україні вищі навчальні заклади? За яким принципом вони були побудовані?

б) Після 1569 р. починається різнобічний жорсткий тиск польської влади на українців. У чому це виявилось? Напередодні підписання Берестейської церковної унії велике значення мала полемічна література, на сторінках якої українці, православні та уніати захищали свою віру та свій вибір. Хто започаткував полеміку в літературі? Охарактеризуйте творчість найбільш відомих полемістів: Герасима та Мелетія Смотрицьких, І. Вишенського, Іпатія Потія, Йова Борецького. Коли була підписана Берестейська церковна унія і які наслідки вона мала? Які організації створюються з метою захисту православної віри? Охарактеризуйте їх діяльність.

Друга половина XVIст. започаткувала вітчизняне друкарство, пов'язане з іменем відомого мецената і захисника православної віри К. Острозького та втікача з Москви І. Федорова. Які твори були надруковані в другій половині XVIст.? На середину XVII ст. в Україні було 25 друкарень. Більша частина книг, які тоді з'являлися, мали релігійний характер. Найбільш відомим перекладом Священного писання, який був зроблений у XVI ст. є так зване Пересопницьке Євангеліє. Що вам відомо про цей твір?

Питання, які треба розглянути в даній темі, допоможуть з'ясувати, яким був вплив західноєвропейської культури на українську. На вашу думку, чи був цей вплив визначним, чи мав опосередкований характер через призму вітчизняних культурних надбань?

Тестові завдання до семінару №3:

- 1.** Фреска Леонардо да Вінчі «Тайна вечеря» знаходиться в місті:
  - а) Мілані;
  - б) Римі;
  - в) Флоренції;
  - г) Венеції.
- 2.** Петро Кордован був:
  - а) ректором Києво-Могилянської академії;
  - б) першим документально засвідченим українським вченим;
  - в) київським митрополитом;
  - г) засновником Острозької академії.
- 3.** У якому місті була організована перша братська школа:
  - а) Ярославлі;
  - б) Києві;
  - в) Львові;
  - г) Острозі.
- 4.** Першим письменником–полемістом, автором твору «Ключ царства небесного» був:
  - а) Петро Могила;
  - б) Герасим Смотрицький;
  - в) Петро Скарга;
  - г) Йов Борецький.
- 5.** Першою друкованою Біблією слов'янського світу була:
  - а) «Острозька Біблія»;
  - б) «Пересопницьке Євангеліє»;
  - в) «Часослов»;
  - г) «Октоїх».

Семінар №4. Культура бароко (другої половини XVII – XVIIIст.)

План

1. Самобутність національних культур Європи Нового часу.
2. Наука і освіта в Європі.
3. Школа, освіта, наука за доби Гетьманщини.
4. Барокові тенденції в літературі. Шкільна драма.

Теми рефератів:

1. Реформація та її вплив на культурне життя Європи.
2. Розвиток філософської думки епохи Просвітництва (XVIII ст.)
3. Соціально-політичні чинники розвитку української культури у другій половині XVII – XVIII ст
4. Києво-Могилянська колегія – осередок освіти і науки України.
5. Життя і творчість Сковороди Г. С. як явище української барокової культури .

Література:

1. Богуцький Ю.П., Андрущенко В.П., Безвершук Ж.О., Новохатько Л.М. Українська культура в європейському контексті. Київ: Знання, 2007. 679 с.
2. Гоц Л. С. Історія культури Європи Раннього нового часу : навч. посіб. Київ : НАКККіМ, 2019. 112 с.
3. Єрошкіна О.О. Епоха бароко : навч. посібник. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 123 с.
4. Кралюк П. М. Козацька філософія. Філософська та історіософська думка України XVII–XVIII ст. : [монографія]. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. 442 с.
5. Павлова О., Мельничук Т. Історія української культури. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 340 с.

1. Розгляд цього питання необхідно розпочати з історичних умов розвитку культури Європи зазначеного періоду. Потрібно розглянути та проаналізувати причини зміни в поглядах суспільства на культурне життя. На кінець середніх віків і початок Нового часу припала епоха Відродження і Реформації, перехідна за своєю природою. Оформлення й поширення культури власне Нового часу відбувається в XVII – XVIII ст.

Найбільший вплив на європейський культурний процес у цей час справляють, кожна по-своєму, дві країни – Англія і Франція. Вкажіть, чому саме вони мали таку питому вагу в процесі зміни світосприйняття народу? Назвіть, які саме історичні характерні риси знайшли своє відображення у сфері культури.

Розвиток культури в XVII – XVIII ст. має свої особливості. У науці більш пізнього періоду не випадково не склалося узагальненого визначення культури XVII ст.

Студент повинен розуміти всю глибину змін культурного життя порівняно з періодом Середніх віків. Необхідно порівняти історичні умови, в яких відбувався розвиток європейської культури в різних країнах.

Головна ознака культурного процесу – нестійкість, дуже швидкі зміни. З XVIII ст. пов'язана доволі суцільна історико-культурна епоха Просвітництва. Причому, що характерно, такою її усвідомлювали вже сучасники: термін застосовували самі просвітники. У XVII ст. увага активно мислячих людей була насамперед зосереджена на науковому поясненні явищ природи, у XVIII ст. – на проблемі суспільного устрою.

Студент має назвати причини та наслідки подібних змін у сфері культури європейських країн. У чому ж полягає самотність національних культур Європи Нового часу?

2. Студенту на початку доповіді слід розуміти, що розвиток науки в XVII ст. продовжує традиції Відродження. Завершується розроблення важливих теорій у галузі астрономії. Назвіть учених та їх досягнення в цій сфері науки.

Студент повинен знати основні дослідження, які проводилися щодо медицини. Як вони вплинули на подальше життя в європейських країнах?

Переворот у фізиці пов'язаний насамперед з ім'ям Галілео Галілея. Назвіть, які відкриття пов'язані з постаттю цього вченого. До яких наслідків призвела його діяльність і чому?

Значні досягнення, отримані природничими науками, викликали необхідність і одночасно створили можливість їх філософського осмислення. Філософське обґрунтування нових методів у науці пов'язане передусім з двома іменами - англійця Ф. Бекона і француза Р. Декарта. Укажіть причини такого ставлення сучасних науковців до згаданих вище постатей

Студентам слід знати, які вчені XVII – XVIII ст. досягли найбільших результатів у галузі фізики, потрібно назвати їх прізвища та результати досліджень. Спираючись на такий фундамент, природознавство у XVIII ст. швидко просувалося вперед. Назвіть, які фактори сприяли змінам у свідомості європейського населення.

Одночасно розвивалася освіта, представлена народною школою з навчанням рідною мовою та школами типу класичної гімназії, які посідали панівне становище до XX ст.

Протягом XVII – XVIII ст. народна школа перетворилась у тип навчально-виховного закладу, що призначався для дітей нижчих шарів суспільства. Назвіть, які саме дисципліни вивчали в подібних закладах. Яку мету переслідували організатори народних шкіл? Для порівняння: основу змісту

середньої освіти в гімназіях становили стародавні мови і література, переважно латинська, що було схвалено церквою. Назвіть, до якої професії готували гімназії.

У другій половині та наприкінці XVIII ст. у країнах Західної Європи стали з'являтися «школи навчання». Студент повинен назвати, які верстви населення мали право навчатися в цих закладах. Яку мету ставили перед собою викладачі?

3. При розгляданні третього питання студентам необхідно з'ясувати, в яких умовах відбувався розвиток освіти і науки впродовж XVII – XVIII ст. Потрібно наголосити, що в цей період посилилася боротьба проти соціального та національного гноблення поляків, зростає вплив російського втручання.

Український народ завжди прагнув знань. Набувають поширення братські школи. Студенти повинні назвати їх основні осередки. Потрібно розглянути становище початкової освіти взагалі, яка окрім братських була представлена церковно-приходськими, монастирськими та козацькими полковими школами. Слід також зупинити увагу на середніх навчальних закладах (Чернігівський, Харківський, Переяславський колегіуми).

Одним з основних вищих навчальних закладів зазначеного періоду стала Києво-Могилянська колегія, яка 1701 р. отримала статус академії. Необхідно визначити роль київського митрополита П. Могили та гетьмана І. Мазепи в розвитку вищої освіти. Студентам потрібно назвати причини, які призвели до визнання Києво-Могилянської академії центром українського культурного і наукового життя.

Необхідно приділити увагу специфіці навчального процесу в академії – назвати дисципліни, які вивчали студенти, зупинитися на викладацькому складі закладу.

На Правобережжі і західноукраїнських землях діяли переважно єзуїтські колегіуми (Луцький, Кам'янецький, Львівський, Перемишльський тощо). Студентам слід порівняти принципи підготовки учнів, які навчалися в цих закладах з тими, що навчалися на Лівобережжі.

Набуває розвитку наука. Доба Б. Хмельницького дала новий поштовх для історичних досліджень. Студенти повинні назвати історичні праці, які вийшли з рамок літописного оповідання й набули форм граматичної історії. У XVII –XVIII ст. в Україні набули поширення твори античних та середньовічних філософів. Назвіть прізвища цих науковців.

У XVIII ст. зростає роль математичних знань у практичній діяльності людей. Студентам слід виокремити основні досягнення в цій галузі

Важливо наголосити, що саме на цьому історичному етапі Україна стала центром освіти й науки в Європі.

4. На літературі початку доби Козацької держави виразно позначилися впливи релігійної полеміки початку XVII ст. Студенти повинні знати в чому полягає зміст цього літературного жанру. Потрібно назвати відомих авторів-полемістів та їх твори.

Необхідно звернути увагу на важливе місце в літературі літописання. Які важливі історичні проблеми розглядають Густинський літопис та козацькі літописи? Для літератури XVII – XVIII ст. характерним є відокремлення церковної літератури від світської. Наведіть приклади поширення езопівської байки, релігійно-моральної, історичної, ліричної поезії. Потрібно розказати, як стиль бароко вплинув на розвиток поезії різних жанрів українською, польською, латинською мовами.

В усній народній творчості були поширеними прислів'я, приказки й пісні про безпросвітну долю селян, а також козацькі, рекрутські та чумацькі пісні. Чимало народних дум, легенд і переказів було складено про опришків.

У 1798 р. І. Котляревський надрукував три частини своєї поеми «Енеїда». Доведіть, що письменник став основоположником нової української літератури.

Улюбленим видом літератури кінця XVII – першої половини XVIII ст. стала «шкільна драма», яка зародилася в Україні під впливом польських шкіл на початку XVII ст. Студенти повинні вказати, з яким навчальним закладом була пов'язана українська драма, як саме проходили виступи. Назвіть, під час яких свят здебільшого влаштовували подібні заходи.

Прослідкуйте зв'язок українського театру із народними гуляннями Русі. Що ви знаєте про вертеп та шкільний театр? Назвіть відомі вам українські музичні інструменти. Зверніть увагу на заміну у XVII ст. одноголосного розспіву багатоголоссям. Що ви знаєте про мистецтво кобзарів і троїстих музик? Чим відомі композитори А. Ведель, Д. Бортнянський, М. Березовський?

Наприкінці заняття студенти повинні дійти висновку, що доба бароко, особливо другої половини XVII – першої третини XVIII ст., культивувала, розвинула й регулювала драматичну творчість великих форм, – а власне українську трагедію.

Тестові завдання до семінару №4:

1. Які держави мали найбільший вплив на розвиток європейської культури XVII – XVIII ст.?

- а) Німеччина, Англія;
- б) Італія, Іспанія;
- в) Данія, Франція;
- г) Англія, Франція.

2. Який учений винайшов телескопа та зробив відкриття щодо фізичної природи Місяця?

- а) І. Ньютон;
- б) Р. Бойль;
- в) Г. Галілей;
- г) А. Вольта.

3. В якому році засновано Києво-Могилянську колегію?

- а) 1620 р.;
- б) 1632 р.;
- в) 1701 р.;
- г) 1710 р..

4. Хто з українських учених першим експериментально вивчав мікроорганізми?

- а) М. Тереховський;
- б) А. Фальковський;
- в) Ф. Сафонович;
- г) Л. Боболинський.

5. Видання якого твору вважається початком нової української літератури?

- а) «Хроніка»;
- б) «Синопис»;
- в) «Енеїда»;
- г) «Літописець».

Семінар № 5. Культура к. XVIII - XIX ст.

План

1. Європейська культура кінця XVIII-XIX ст.: від класицизму до реалізму.
2. Романтизм та українське національне відродження.
3. Видатні письменники та живописці другої половини XIX ст.
4. Розвиток наукових знань.
5. Поява фотографії та розвиток фотомистецтва.

Теми рефератів:

1. "Доба пару, вугілля та металу" – промисловий переворот в Європі у XIX ст.
2. "Книга буття українського народу" – програмний документ Кирило-Мефодіївського товариства.
3. Пантелеймон Куліш – європейський революціонер.
4. Микола Пирогов – засновник хірургічної практики.
5. Дагеротипія – праобраз фотографії.

Література:

1. Богуцький Ю.П., Андрущенко В.П., Безвершук Ж.О., Новохатько Л.М. Українська культура в європейському контексті / за ред. Ю.П. Богуцького. Київ : Знання, 2007. 679 с.

2. Історія світової культури / Під заг. ред. М.В. Дедкова. – Запоріжжя, 2009. – 376 с.

3. Історія української культури. Курс лекцій для студентів усіх спеціальностей ОС «Бакалавр» денної та заочної форм навчання / за заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. 230 с.

4. Кордон М. Українська та зарубіжна культура. 3-тє видання. Підручник. Вид-во ЦУЛ, 2019. 584 с.

5. Хома І. Я. Історія української культури: навч. посібник / І. Я. Хома, А. О. Сова, Ж. В. Мина; за ред. І. Я. Хоми. Друге видання, доповнене. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2020. 356 с.

1. Дане питання необхідно висвітлювати у тісному зв'язку з політичною історією європейського континенту. Слід наголосити, що відправною крапкою розвитку є події Французької буржуазної революції, прихід Наполеона до влади та його спроби побудувати нову імперію.

XIX ст. позначено значною кількістю наукових відкриттів, що призвело до появи промислового перевороту. Вам необхідно визначити його характерні риси та вплив цього процесу на життя пересічних людей.

Можемо говорити, що впродовж к. XVIII-XIX ст. в художній культурі відбувалося змагання між напрямками культури, які зародилися у XVIII ст. – класицизму, романтизму та реалізму. Необхідно навести найбільш яскраві приклади творчості діячів європейської культури з назвами їх творів. А також визначити хронологічні межі превалювання того чи іншого напрямку.

Особливістю XIX ст. у європейській культурі стало те, що вона втратила релігійний характер. У висновках слід зазначити вплив європейських процесів на розвиток української культури.

2. Романтизм, що переважав в європейській культурі, спричинив українське національне відродження. Оскільки до сьогодні не сформовано однозначного погляду на цей процес, можемо скористатися періодизацією, запровадженою ще В. Дорошенком й підтриманою М. Грушевським. Згідно з нею, початковий період – полтавсько-харківський тривав з к. XVIII до 40-х рр. XIX ст. Другий період петербурзько-київський продовжувався у 40-60-ті рр., а третій остаточно повернувся до Києва у 70-ті рр.

Український романтизм – ідейний рух у літературі, науці й мистецтві. Визначальними для романтизму стали ідеалізм у філософії і культ почуттів, а не розуму. Це також звернення до народності, захоплення фольклором і народною мистецькою творчістю, пошук історичної свідомості й посилене вивчення історичного минулого (історизм). Інколи втеча від довоколишньої дійсності в ідеалізоване минуле або у вимріяне майбутнє чи у фантастику. Романтизм призвів до появи романтичного світогляду та романтичного стилю і постання нових літературних жанрів — балади, ліричної пісні, романсової лірики, історичних романів і драм.

Студентам необхідно навести найбільш яскраві приклади представників українського романтичного напрямку.

3. У другій половині XIX ст. з'являється значна кількість талановитих письменників та живописців, творчість яких належить до різних напрямків діяльності.

Серед митців, які перетворили мову своєї творчості на близьку народові, слід назвати І. Котляревського, Г. Квітку-Основ'яненка, П. Гулака-Артемовського, Є. Гребінку. На початку XIX ст. центрами літератури виступали Полтава та Харків.

З початку 40-х рр. Київ перебирає на себе першість. Тут було засновано Кирило-Мефодіївське товариство. Серед його учасників найяскравішим представником був Тарас Шевченко, особливо після видання 1840 р. "Кобзаря". Крім нього виділяються М. Костомаров, П. Куліш, Ю. Федькович, Марко Вовчок.

З другої половини розвиток української літератури був штучно перерваний заборонами на вживання української мови. Спочатку Валувський указ 1863 р., за ним Емський указ 1876 р., спричинили певний занепад. Однак все одно можна говорити про творчість таких літераторів як Л. Глібов, І. Нечуй-Левицький, П. Мирний, Б. Грінченко, М. Старицький, І. Карпенко-Карий, П. Грабовський. Студентам потрібно назвати основні їх твори та проаналізувати головні теми доробків.

Можемо говорити, що у першій половині XIX ст. активно розвиваються жанри станкового живопису: портретний, історичний, пейзажний, побутовий. Творчість двох українців Володимира Боровиковського та Дмитра Левицького започаткувала портретний жанр. Натомість Василь Тропінін розпочав зображувати простих людей. Зокрема, "Українець" та "Українка".

Велике значення для українського живопису має творчість Т. Шевченка. Вихований у традиціях класицизму, він поступово переходить до реалізму. Крім нього, у другій половині XIX ст. творили М. Пимоненко, М. Івасюк, О. Мурашко, М. Самокиш, С. Васильківський та ін.

4. Розвиток промисловості та торгівлі сприяв попиту на освічених людей. Це спричинило появу кількох вищих навчальних закладів в Україні. Зокрема, Харківський 1805 р., Київський 1834 р., Одеський 1865 р. університети. Переважна більшість наукових знань були сформовані як окремі напрямки для досліджень саме у XIX ст.

Серед світил науки, що мають безпосередній зв'язок з Україною, можна назвати математиків Т. Осиповського та М. Остроградського. Тритомний "Курс математики" Т. Осиповського протягом кількох десятиліть служив вітчизняним підручником з цієї важливої галузі. Ще одним талантом, без якого українська наука не могла б існувати, був Нобелевський лауреат

І. Мечников. Студентам необхідно більш детально зупинитися на характеристиці його досліджень.

Великого значення набула гуманітарна галузь наук. Можемо говорити про появу досліджень з фольклору, історії та краєзнавства. Обмеженість полягала у тому, що українці не мали права користуватися власною мовою. Однак вони виходили зі становища, маскуючи власні дослідження. Серед них М. Церетелі, М. Максимович, І. Срезневський. Також необхідно згадати істориків – М. Бантиш-Каменський, В. Антонович та М. Грушевський.

5. Фотографія, фото, також світлина та світлопис – сукупність різноманітних науково-технічних засобів і технологій, які мають на меті реєстрацію одиничних довготривалих зображень об'єктів за допомогою світла. Фотографією називають результат фотографічного процесу – зображення, яке міститься здебільшого на цупкому папері. Необхідно вказати як називаються колекції фотографій?

Така розповсюджена й проста сьогодні фотографія, що є доступною завдяки новомодним гаджетам, стала не відразу такою простою. Її поява – це тривалий процес, пов'язаний з хімічними експериментами багатьох науковців. З часом фотографія перетворилася на справжнє фотомистецтво. Необхідно охарактеризувати у чому це проявилось.

Тестові завдання до семінару №5:

1. Який російський художник викупив із кріпацької залежності Т. Шевченка:

- а) К. Брюллов;
- б) В. Васнецов;
- в) О. Іванов;
- г) О. Кіпренський.

2. Основною рисою мистецтва критичного реалізму була:

- а) зображення незвичайних героїв в незвичайних ситуаціях;
- б) створення типових характерів в типових обставинах;
- в) пошуки причин поведінки людини в сфері фізіології;
- г) звернення до реальної дійсності з метою передачі безпосереднього життєвого враження про неї.

3. З ім'ям якого художника пов'язані найбільші успіхи романтизму в живопису?

- а) Гюстав Курбе;
- б) Ежен Делакруа;
- в) Франсуа Буше;
- г) Клод Моне.

4. По відношенню до якої картини вперше було використано термін “романтизм”?

- а) “Пліт Медузи”;

- б) “Свобода на барикадах”;
  - в) “Перегони в Епсомі”;
  - г) “Клятва Гораціїв”.
5. Якого університету не було в Україні в XIX ст. ?
- а) Харківського;
  - б) Київського;
  - в) Катеринославського;
  - г) Новоросійського.

Семінар №6. Українська культура на зламі к. XIX–XX ст. у контексті європейської культури

План

1. Проблеми світової культури кінця XIX – XX ст.
2. Особливості українського модернізму.
3. Розвиток української культури тоталітарної доби.
4. Культура України під час кризи радянської системи.

Теми рефератів:

1. Заперечення крайнощів технічної цивілізації у стилі модерн.
2. «Літературна дискусія» 1925-1928 рр.
3. Символізм в українській літературі.
4. Процес Спілки визволення України.
5. В. Симоненко – совість шістдесятництва.

Література:

1. Білоцерківський В.Я., Шейко В.М. Історія української культури. Навч. посіб. Київ: Знання, 2019. 456 с.
2. Історія світової культури / Під заг. ред. М.В. Дедкова. Запоріжжя: Дике Поле, 2009. 376 с.
3. Кислюк К.В. Українська культура I чверті XXI ст: повороти модернізаційних перетворень. 2-ге вид., стер. Київ: Кондор, 2018. 196 с.
4. Українська культура : підручник / [В. О. Лозовой (керівник авт. кол.). Харків : Право, 2021. 400 с. // Режим доступу https://pravozdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4600&download_id=1519
5. Українська культура в європейському контексті / за ред. Ю.П. Богущого. Київ: Знання, 2007. 679 с.

1. Розгляд цього питання варто розпочати з аналізу філософського підґрунтя світової культури кінця XIX ст. Таким підґрунтям став стиль модерн. Доповідачеві слід дати визначення стилю модерн, який за короткий термін захопив мистецтво всіх цивілізованих країн світу та залишив по собі помітний слід у кожній національній культурі. Епоха модерну проіснувала

недовго (20-30 років у різних країнах), але вплив модерну на всі види мистецтва був вражаючим. Також слід вказати, що в цілому стиль модерн має ознаки втомленості, виснаженості. Ця втомленість виявилася не стільки в загальних програмах чи маніфестах модерну, скільки у внутрішніх формальних властивостях. Далась взнаки втомленість мистецтва ніби самим собою. Саме мистецтво, а не лише його окремі майстри, ніби потерпали від суб'єктивізму. Мистецтво все більше відривалося від реального життя, цікавилось скоріше собою, ніж навколишньою реальністю. Іншою причиною появи стилю модерн мистецтвознавці називають демократизацію суспільного життя наприкінці XIX століття. Необхідно також зазначити, що на виникнення модерну вплинув конфлікт між піднесеними ідеалами (неоромантизм) та буржуазною прозою життя. При цьому треба підкреслити, що модерн шукав вирішення цього конфлікту в зовнішніх контактах між мистецтвом і життям з наголосом на утилітарно-прикладній, декоративній функції творчості. Науковці пояснюють виникнення модерну й «вольовими зусиллями декількох художників», які створили його. Ці художники мріяли зробити побут людини красивим і стильним, намагались вийти на вулиці, звести нові будівлі, розписати стіни небаченими до цього фресками, прикрасити мозаїкою. Студенту, який розкриває це питання, слід наголосити, що стиль модерн набув поширення в усіх країнах Європи, але в різних країнах він мав свою назву. Представники стилю модерн вважали, що вони спрямовані в майбутнє і ніби поривають з традиціями XIX ст., а передусім – з побутовим реалізмом і салонним класицизмом. Крім того, варто зазначити, що своєрідність стилю модерн багато в чому зумовила зацікавленість Сходом. Наприкінці XIX ст. Європа «відкрила» для себе Схід набагато глибше, ніж раніше.

Розкриваючи це питання, також слід наголосити, що естетико-філософською основою модерну став символізм. Символізм був первісно притаманний мистецтву. Але він дав стилю модерн ідеологічне обґрунтування і доплюсував його пластичні властивості до сфери духовних пошуків епохи. Символізм як особлива течія кінця сторіччя зацентрував увагу на невланності, таємничості цього внутрішнього сенсу, завдяки чому відношення між зовнішнім і внутрішнім, чуттєвим і тим, що досягається розумом, не тільки може, але й повинно бути туманним, загадковим.

2. Доповідач повинен зазначити, що український модернізм, це явище досить складне, суперечливе і в силу ідеологічних причин довгий час замовчуване. Слід наголосити, що науковці визначили основні риси цього естетичного феномену в Україні. Це насамперед увага до естетичних цінностей, а не до суспільних потреб, обстоювання справжньої свободи творчості, орієнтація на кращі зразки європейської культури.

Необхідно підкреслити, що український модернізм має свою особливість. Особливість українського модернізму полягає в тому, що він тут не був програмно організованим національно-культурним рухом. Він формувався у своїх найхарактерніших виявах не на рівні загальної стильової манери або «школи», а через творчу самотність та еволюцію окремих митців. Український модернізм, це явище синтетичного порядку, тобто він охоплює елементи різноступеневої стилістики (символізму, імпресіонізму, натуралізму, романтизму і неокласицизму). В українському модернізмі відкрилися нові художні моделі та структури: неореалізм, неоромантизм, імпресіоністичний символізм та метафізичний символізм. Назвіть яскравих представників українського модернізму.

Завершуючи виступ слід зазначити, що український варіант модерну був досить своєрідним і мав свої особливості. В силу того, що українські землі наприкінці XIX – початку XX ст. не мали власної державності, були роз'єднанні й фактично перебували в статусі провінцій, суспільний розвиток у них був уповільненим порівняно з провідними європейськими країнами, тому і конфлікти між цивілізацією і культурою, художником і суспільством не були такими гострими.

3. Студенту, який буде відповідати на це питання, слід зазначити, що на межі 20-30-х років ситуація в українській культурі докорінно змінилася. Стимульовані непом, процеси в суспільному житті та культурі з другої половини 20-х років стали виходити з під контролю партійного керівництва. Тому влада прагнула до уніфікації культурного розмаїття, що вирувало в 20-х роках, відбираючи собі в союзники ті творчі об'єднання, спілки та групи, внутрішньо організоване життя яких переважно будувалося на адміністративних принципах. А творче – на ідеологічних і вульгарно-соціологічних. Фактично влада робила вибір між неординарністю і талантом та сірістю вбік останньої.

Спрямовуючи гостроту удару насамперед проти визначних діячів інтелігенції, тоталітарна влада добре усвідомлювала, що саме ця верства є найвпливовішою силою, здатною чинити духовний опір, підносити свій голос на захист народу, привертати увагу світової громадськості. Винищення української духовної еліти в 30-х роках відоме саме як українське розстріляне відродження. До нього належать не тільки ті діячі, які були фізично знищені, розстріляні, закатовані, померли в тюрмах і таборах ГУТАБу, а й значна частина тих, хто, зазнавши репресій і утисків, на довгий час припинили творчу працю. Слід наголосити, що першою цілеспрямованою репресивною акцією проти української інтелігенції був сфабрикований владою процес Спілки визволення України (СВУ).

Доповідачеві, на власний розсуд, слід звернутись до любої галузі культури і показати як представники комуністичної партії і влади почали діяти проти діячів культури забороненими методами: репресіями, замовчуваннями, нищівною критикою, арештами і розстрілами. Перед митцями стояв вибір: самогубство, репресії і концтабори, замовчування, еміграція, або виготовлення творів на уславлення партії. Більшість митців була репресована і розстріляна. Кожне положення цієї частини виступу необхідно підтверджувати долями конкретних представників інтелігенції. Як правило доля творів повторювала долю своїх митців.

Завершити виступ варто висновком, що трагічна доля представників української культури часів тоталітарної доби демонструє нам силу українського духу. Його творчий потенціал, необхідність свого шляху й незалежності від впливу інших культур.

4. Надаючи відповідь на це питання, варто звернути увагу на те, що тенденції розвитку культури в радянській Україні були спрямовані тоталітарною владою в русло комуністичної ідейності та класовості. Однак з викриттям «культу особи Сталіна» і початком «відлиги» настав період змін. На хвилі загальної лібералізації суспільства відроджувалося національно-духовне життя України. До української громадськості повернулася частина духовної спадщини «розстріляного відродження», підпали під реабілітацію діячі культури. Камертоном високої духовності звучали кіноповісті О. Довженка. Кінець 50-х – 60-ті роки – це час розквіту ліричної творчості М. Рильського, П. Тичини, М. Бажана, В. Сосюри та ін. Великими подіями суспільного і культурного життя України стали широко відзначені ювілеї класиків української літератури. Водночас, слід наголосити, що «хрущовська культурна відлига» носила обмежений характер, що проявлялось, насамперед, у загальному низькому культурному рівні політичної верхівки. Хрущовська реабілітація залишила поза своїми межами десятки імен так званих «затятих націоналістів» - насправді найяскравіші імена української культури. Значна частина творчої еліти, особливо старшого покоління, поступово усвідомила і прийняла таку політику влади, продовжуючи творчість з урахуванням уже не тільки зовнішнього, а і «внутрішнього цензора».

Слід підкреслити, що на зламі історичних епох в Україні прийшла до творчості плеяда шістдесятників, яка, не засвоївши правил конформізму, стала формувати нову тенденцію розвитку її культури – шлях до незалежності. Студентові необхідно дати визначення поняття «шістдесятники». Шістдесятниками називають плеяду молодих інтелігентів, що розпочали свій творчий шлях на межі 50-60-х років, одразу привернувши до себе увагу не лише талантом, а й мужньою громадською позицією та національною гідністю. Це були люди різних професій, здебільшого творча

молодь. Усіх їх об'єднувала активна життєва позиція, небайдужість до болочих проблем, що постали перед суспільством у переломний час, інтерес до минулого України і намагання змінити на краще її майбутнє. Провідною у діяльності шістдесятників була культурницька течія.

Доповідачу необхідно наголосити, що 1963 р. можна вважати переломним у розвитку руху шістдесятників. Нападки, а згодом і відкритий тиск влади призвели до посилення політизації руху, частина учасників якого згодом стала на відверто дисидентські позиції, а інша частина схилилася до конформізму. У відповідь на утиски з боку влади в колі шістдесятників почала створюватись і поширюватись література самвидаву, здебільшого присвячена питанням розвитку української культури. З метою припинення культурно-національного руху партійне керівництво України, першим у СРСР, у 1965 р. заарештувало і згодом засадило 25 найактивніших учасників політичного та культурного руху. Варто зазначити, що, на подив влади, частина суспільства з обуренням і протестом зустріла ці події. Після процесів 1965-66 рр. влада ще більше посилила тиск на інтелігенцію. Знаковою подією, що знаменувала повне відвернення влади від будь-якого чесного діалогу, навіть з найтолерантнішими діячами культури, стала організована в 1968 р. компанія проти роману О. Гончара «Собор». Необхідно наголосити, що, таким чином, з другої половини 60-х років фактично припинився розвиток тієї по-справжньому життєдайної гілки української культури, яку виплекали шістдесятники. Та через кілька років талановита молодь у рамках тоталітарної культури сформувала її альтернативу – культуру національного відродження і незалежності, яка підтримала дух і національну гідність українців.

Тестові завдання до семінару №6:

1. Філософським піддрунтям світової культури кінця XIX ст. став стиль:
  - а) романтизм;
  - б) класицизм;
  - в) модерн;
  - г) суб'єктивізм.
2. Український модернізм, це явище синтетичного порядку, тобто він охоплює елементи різноступеневої стилістики:
  - а) символізму та імпресіонізму;
  - б) імпресіонізму та натуралізму;
  - в) романтизму і неокласицизму;
  - г) усіх названих.
3. У 20-х роках XX ст. влада в галузі культури прагнула до:
  - а) розмаїття;
  - б) уніфікації;
  - в) витонченості;

г) духовності.

4. На зламі історичних епох в Україні прийшла до творчості плеяда:

а) п'ятидесятників;

б) шістдесятників;

в) сімдесятників;

г) восьмидесятників.

5. Терміни “раціоналізм”, “конструктивізм”, “функціоналізм” поєднались у ХХ ст. у світовій:

а) архітектурі;

б) живопису;

в) музиці;

г) скульптурі.

Семінар №7. Сучасні культурні практики в Україні

План

1. Виклики часу і державна стратегія
2. Мовна політика.
3. Образотворче мистецтво та дизайн.
4. Розвиток кінематографу, театрального та циркового мистецтва.

Теми рефератів

1. Реформа освіти в Україні: виклики часу.
2. Літературний процес в Україні в сучасну добу.
3. Українці на пісенному конкурсі Євробачення.
4. Досягнення українського олімпійського спорту.
5. Відродження культури національних меншин в Україні.

Література

1. Антропологічний код української культури і цивілізації / О. О. Рафальський (керівник авторського колективу). Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. Книга 2. 536 с.

2. Міщенко М. М. Сучасна культура України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : навч.-метод. посіб. з курсу «Історія української культури». Харків: НТУ «ХП», 2014. 156 с.

3. Калакура Я. С. Українська культура: цивілізаційний вимір / Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій. - К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. – 496с.

4. Кордон М. Українська та зарубіжна культура. 3-тє видання. Підручник. Вид-во ЦУЛ, 2019. 584 с.

5. Павлова О., Мельничук Т. Історія української культури. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 340 с.

1. Упродовж ХХ - початку ХХІ ст. світ переживає масштабні зміни у всіх сферах життя – глобалізацію, перехід найрозвиненіших країн до

постіндустріального суспільства, переосмислення мети людського розвитку та ролі культури в ньому. Для українського суспільства та культури роки незалежності стали часом глибокої трансформації, пов'язаної з соціально-економічними і політичними змінами початку 90-х рр. XX ст. Це, перш за все, перехід української економіки на ринкові відносини і пов'язана з цим комерціалізація культури, зникнення державного контролю (цензури) за культурними процесами і засобами масової інформації, загальна демократизація суспільства. Студентам необхідно виділити та проаналізувати основні виклики (проблеми), перед якими опинилася українська культура після здобуття незалежності.

Студентам треба розуміти суперечливість розвитку сучасної української культури. З одного боку, можна говорити про національно-культурне відродження, а з іншого – про кризу та деструктивні тенденції. Доречно охарактеризувати прояви цих процесів.

В добу глибокої суспільної трансформації роль культури стає особливо важливою, тому зростає і значення державної політики в цій сфері. Студентам потрібно проаналізувати можливі варіанти державної стратегії розвитку культури, виділити головні стратегічні пріоритети державної політики в культурній сфері.

2. Мовна політика є чи не найважливішою складовою частиною державної політики. На час проголошення незалежності стан української мови, її знання та застосування в Україні були катастрофічні, а в політичній сфері вона була витіснена російською мовою. В 90-ті роки мовна політика визначалася Законом «Про мови в Українській РСР» 1989 року, в якому українську мову було затверджено у статусі державної. В Конституції 1996 року статус української мови як державної було закріплено у статті 10. Це викликало сильну протидію з боку проросійськи орієнтованих політичних сил та груп населення. У наступні два десятиліття навколо мовного питання між окремими політичними силами точилася постійна боротьба, яка і сьогодні не закінчилася.

Студентам необхідно детально розглянути мовну політику президента В.Ющенка, яка характеризувалася непослідовністю, суперечливістю і декларативністю. Боротьба між двома підходами, проукраїнським і проросійським, до державної мовної політики загострилася після парламентських виборів березня 2006 р., перемогу на яких здобула Партія регіонів. Зусилля проукраїнського крила у виконавчих органах на підтримку української мови наштовхувалися на протидію членів Партії регіонів у парламенті і в окремих місцевих радах.

Мовна політика часів президентства В.Януковича характеризувалася наступом антиукраїнських сил. Студентам треба проаналізувати Закон «Про

засади державної мовної політики» 2012 року (так званий «Закон Ківалова-Колесніченка») та реакцію українського суспільства на його прийняття.

Розглядаючи мовну політику президента П.Порошенка, студентам необхідно визначити основні положення Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» 2019 року.

3. Після оголошення в 1991 році незалежності України перед вітчизняним мистецтвом постало питання самоідентифікації, необхідності переказати сучасною мовою зміст власної культури, що тривалий час розвивалася в умовах ізоляції від міжнародного мейнстріму. Цей процес був започаткований ще в роки «перебудови» (з 1985 року), коли на художню сцену вийшли молоді митці постмодерністського та неомодерністського спрямувань.

У 90-х роках формується школа українського постмодернізму в живописі (А.Савадов, О.Гнилицький, Г.Сенченко, О. Ройтбурд, В. Рябченко, С. Ликов, групи "Паризька комуна", "Одеська школа", "Вольова грань національного постмодернізму"). Художники поєднують неоромантизм, експресіонізм, неоархаїку, елементи соц-арту, реалізму. Студентам необхідно з'ясувати в яких сюжетних напрямках розвивається український живопис.

У творчості сучасних українських архітекторів все частіше зустрічаються прояви постмодерну та хай-теку як віддзеркалення глобалізації процесу розвитку світової архітектури. У сучасних будовах вдало використовуються нові конструктивні та художньо-пластичні можливості як традиційних будівельних матеріалів, так і нових (готель «Хрещатик», арх. Л. Філенко; діловий комплекс «Зовнішекспосервіс», архітектор О. Донець, банк «Україна», архітектор С. Бабушкін, офісний центр «Київ-Донбас», архітектор В. Жежерін, готельно-офісний центр «Східний горизонт», арх. О. Комаровський, комплекс «Ексімбанк», архітектор І. Шпара). З кінця 1980-х років відновилось будівництво релігійних споруд переважно у візантійському стилі.

Розглядаючи розвиток сучасного українського дизайну, студентам необхідно визначити його основні складові.

4. Кінець 80-х - початок 90-х років ХХ ст. став у театральному мистецтві часом шукань, значних організаційних змін. Було створено низку нових театрів і так званих театрів-студій з'явилася велика кількість експериментальних вистав. Український театр увійшов в епоху постмодернізму.

На початку 90-х років в Україні з'явилася когорта молодих режисерів, які творили альтернативне мистецтво не в студійних колективах, а в системі державних театрів (Р. Віктюк, Б. Жолдак, С. Данченко, Б. Шарварко).

У сучасному театральному процесі помітні дві основні тенденції: з одного боку, театр вбирає в себе дедалі більше елементів розважальних видів

мистецтв - шоу, естради, цирку, з іншого, - він стає елітарнішим, тяжіє до камерності й втрачає риси масового мистецтва, такого, яким він був упродовж багатьох років.

Вивчаючи сучасний кінематограф, треба перерахувати його основні проблеми: скорочення виробництва фільмів та кіноустановок, зменшення щорічного відвідування кінотеатрів, засилля американського кіно.

Студентам бажано на власний розсуд спробувати перерахувати досягнення сучасного українського кіно. Згадати фільми «Фучжоу» Ю. Ілленка, «Астенічний синдром» К. Муратової та «Голос трави» Н. Мотузка, які мали значний резонанс на кінофестивалях у Каннах, Роттердамі, Берліні. Відмітити роботу відомих режисерів та акторів (Р. Балаян, К. Муратова, Б. Ступка, А. Роговцева, Н. і О. Сумські).

Розглядаючи циркове мистецтво України, студентам необхідно визначити основні особливості та проблеми циркової галузі.

Тестові завдання до семінару №7:

1. Який Закон України істотно розширював використання регіональних мов?

- а) Закон України «Про мови в Українській РСР»;
- б) Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»;
- в) Закон України «Про засади державної мовної політики»;
- г) Конституція України.

2. Хто з цих митців належить до школи українського постмодернізму в живописі?

- а) Р. Балаян;
- б) А. Савадов;
- в) Б. Жолдак;
- г) Л. Філенко.

3. Картина «Прощавай, Караваджо» у 2009 році була продана за 97 тис. доларів. Це найдорожчий офіційно задокументований аукціонний продаж картини сучасного українського художника. Хто автор картини?

- а) О. Ройтбурд;
- б) А. Савадов;
- в) І. Чічкан;
- г) В. Цаголов.

4. Який український актор зіграв головну роль у фільмі В. Бортка «Тарас Бульба»?

- а) А. Хостікоєв;
- б) В. Андрієнко;
- в) Б. Ступка;
- г) О. Байрак.

5. Назвіть найбільш відомого у світі українського театрального режисера, що уславився своїми епатажними постановками по тематиці сексуальних девіацій людини?

- а) Б. Жолдак;
- б) Р. Віктюк;
- в) Л. Курбас;
- г) О. Гнилицький.